

DOI 10.36074/logos-18.08.2023.13

ОЦИФРУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ДЕРЖАВНО- УПРАВЛІНСЬКОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

ORCID ID: 0000-0003-2838-9022

Менська Олена Анатоліївна
кандидат юридичних наук
магістр публічного управління та адміністрування

УКРАЇНА

Ще у 2018 році Розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено «Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки», у якій цифровізацію визначено як насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір. Основна мета цифровізації полягає у досягненні цифрової трансформації існуючих та створенні нових галузей економіки, а також трансформації сфер життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні. Такий приріст є можливим лише тоді, коли ідеї, дії, ініціативи та програми, які стосуються цифровізації, будуть інтегровані, зокрема, в національні, регіональні, галузеві стратегії і програми розвитку [1].

Дійсно, Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695, пріоритетами регіонального розвитку на період до 2027 року, окрім іншого, одним з ключових завдань за напрямом «Розвиток внутрішнього туризму» визначено інтеграцію об'єктів культурної спадщини і територій, на яких вони розміщені, в міжнародні, національні та регіональні культурні і туристичні маршрути. Окрім цього, постульовано сприяння належному облаштуванню туристичних маршрутів та об'єктів туристичних відвідувань, їх цифровізації, а також сприяння формуванню регіональних туристичних брендів та їх просуванню всередині держави та на міжнародній арені, у тому числі з використанням сучасних цифрових та мережевих технологій [2].

На переконання авторки, для оптимальної детермінації процесів, де діалог культури та інформаційно-цифрових технологій, буде поєднувати у собі ключову мету – збереження матеріального культурного спадку, потрібним є реалізація певної сукупності заходів, на основі яких формуватимуться правові приписи (у контексті їх нормативного закріплення) для подальшої практичної застосовуваності. Саме тому ініціатива збереження культурної спадщини на державному рівні та міжнародні альянси з іншими, більш успішними у цьому відношенні країнами з об'єднання зусиль для цифрового збереження вітчизняного культурного надбання (яке, як загальновідомо, було і залишається частиною всесвітньої культурної спадщини), є саме тією перспективною стратегією для збереження культурного спадку України [3].

Особливо виразно така теза постульована у міжнародних довідкових документах. Так, кожна творчість черпає свої сили в культурних традиціях, але досягає розквіту в контакті з іншими культурами. Ось чому необхідно зберігати,

популяризувати та передавати майбутнім поколінням культурну спадщину у всіх її формах, що відображають досвід і сподівання людства, створюючи цим поживне середовище для творчості у всьому його різноманітті та заохочуючи справжній діалог між культурами [4].

Щоб захиститися від колективної амнезії, закликаючи до збереження цінних архівних фондів і бібліотечних колекцій у всьому світі та забезпечення їх широкого розповсюдження, у відповідь на цей виклик ще у 1992 році UNESCO започаткувало програму «Пам'ять Світу» («Memory of the World Programme» (MoW). Бачення Програми MoW полягає в тому, що світова документальна спадщина належить усім, та має бути повністю збережена й захищена для всіх і, з належним визнанням культурних звичаїв та практичності, має бути постійно доступною для всіх без перешкод. Програма MoW, окрім іншого, спрямована й на сприяння збереженню світової документальної спадщини, особливо в районах, які постраждали від конфлікту та/або стихійного лиха [5].

Відзначаючи, що еволюція документальної спадщини уможлиблює міжкультурну освіту та особисте збагачення, науково-технічний прогрес, і є важливим ресурсом для розвитку, визнаючи також, що з часом значні частини документальної спадщини зникли через природні чи антропогенні катаклізми або стають недоступними через швидкі технологічні зміни, і підкреслюючи, що відсутність законодавства заважає установам пам'яті протистояти незворотній втраті та збіднінню цієї спадщини, а також беручи до уваги швидкий розвиток технологій і створення моделей та процесів для збереження об'єктів цифрової спадщини, Генеральна конференція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, що зібралася в Парижі з 3 по 18 листопада 2015 року, на своїй 38-й сесії прийняла Рекомендації щодо збереження документальної спадщини та доступу до неї, в тому числі і в цифровій формі [6]. Зазначена Рекомендація є основним нормативним інструментом, який допомагає керувати роботою Програми MoW в цілому, а також роботи ІАС та регіональних і національних комітетів, які є основними засобами імплементації згаданої Рекомендації на рівні країни. Тож, у такий спосіб і була заявлена суспільно-міжнародна, загальноєвропейська та науково-дослідна потреба в обговоренні означеного питання й у винайденні шляхів системно сприяти розв'язанню проблем у цій сфері.

Вже не одне десятиліття небайдужа до культурного спадку людства європейська спільнота планомірно розробляла й послідовно реалізовувала низку проектів, орієнтованих на збереження культурного надбання. Так, Європейський проект 4CH, який відповідає за створення Європейського Центру Компетенції зі збереження культурної спадщини, швидко відреагував й рішуче засудив напад росії на Україну й висловив стурбованість загрози для українських культурних надбань. Зокрема, Центр компетенції зі збереження культурної спадщини (4CH) відразу після російського вторгнення запустив ініціативу «Збережемо пам'ятники України» (Save Ukrainian Monuments (SUM)), що передбачає дублювання цифрової документації (текстів, зображень та 3D-моделей) щодо української спадщини на безпечних серверах, розміщених у ЄС. Він уже передав терабайти даних культурної спадщини до Італійського національного інституту ядерної фізики (INFN), координаційної установи 4CH, Познанського суперкомп'ютерного центру (Польща) та Люксембурзького університету. Платформа цифрової спадщини, співфінансована в рамках програми Інструменту сполучення Європи, «Europeana», також підтримала ініціативу та представила вибірку експонатів української культурної спадщини зі

своїх колекцій, зокрема, етнографічні матеріали, науково-технічні архіви та історії української міграції. Ініціатива «Еурогеана» розпочинає роботу нової робочої групи, яка підтримуватиме чинні ініціативи та розроблятиме нові узгоджені дії, які відповідають поточним потребам українського сектору цифрової спадщини [7].

Такий погляд корелює з власною позицією авторки поточної праці. Зокрема, нами вже висловлювалася тверда переконаність, що заклади культури повинні бути готові до партнерства, а можливо й навіть до злиття, не в юридичному сенсі, а суто «соціальному». Хоча, в Україні гарантується юридичним та фізичним особам право створювати заклади культури з метою провадження діяльності у сфері культури самостійно або з використанням будь-яких форм посередництва у цій сфері у визначеному законодавством порядку (зокрема, це унормовано статтею 9 Закону України від 14 грудня 2010 № 2778-VI «Про культуру»). Однак, йдеться про інший об'єднавчий процес – об'єднання зусиль для участі у різноманітних некомерційних заходах, виставках, демонстраціях, презентаціях тощо, аби правильно сконцентрувати інформаційні потоки й привернути увагу та залучити відповідну цільову групу задля кінцевої мети – збереження та популяризації власної культурної спадщини. Це може стати успішною стратегією розвитку культурної галузі, яка буде працювати й на майбутнє [8].

Під час аналізу теоретичної частини пропонованої праці ми сформулювали у якості проміжного підсумка у цій роботі таку робочу гіпотезу, яка, щоправда є не зовсім вичерпним висновком, проте спрямовує у науковому стеженні до визначення необхідності цифровізації українського культурного спадку. Так, оцифрування в системі заходів з безстрокового фізичного збереження об'єкта вітчизняного культурного надбання, як матеріалізованого носія певної інформації, має містити щонайменше три ключові аспекти (їх є більше, проте авторка, через регламентований обсяг роботи, вважає за потрібне наголосити лише на цих трьох фундаментотворчих аспектах).

Перший полягає у безвтратній, неспотвореній й правильно скомпонованій фіксації даних про сам об'єкт, як запобіжник від присвоєння й маніпулювання історичними фактами, приміром від країни-агресорки (це може бути передісторія його створення, життєвий цикл існування об'єкта тощо), так і ті історичні, культурні чи ще якісь події, ситуації, постаті абощо, виражені як авторський задум при створенні цього об'єкта. Тобто кожен, хто виявлятиме інтерес до вказаного об'єкта має чітко розуміти, що це за об'єкт, яку саме цінність він несе у собі та чому.

Другий аспект є логічним продовження першого і зводиться до документування відомостей щодо конкретного об'єкта: зібрання, упорядкування, опис й подальше зберігання повної, точної й усебічної інформації про сам об'єкт, його місце розташування (свого роду копіювання його сутності на носій). Це означає, що об'єкт має бути атрибутований з хірургічною точністю до найменших подробиць, таких як: колір (чи відтінок, його насиченість, яскравість тощо), оздоблення, форма, рельєф, текстура, використаний матеріал тощо. Цей аспект має ще й цілком практичне значення. Так, у разі виникнення ситуації, за якої матеріальна втіленість як самого об'єкта, так і його частини буде знищена чи пошкоджена, нащадки, у сприятливому для цього майбутньому, матимуть повний технічно-інформаційний пакет даних з детальним описом для полегшення подальшої можливості абсолютно

тотожного відтворення як самого об'єкта, так і відновлення втраченого чи зіпсованого елемента.

І третій – систематизація та створення єдиного реєстру матеріального культурного спадку з повною каталогізацією його складових, із застосуванням найбільш позитивно зарекомендованих, у практичній площині, європейських стандартизованих взірців атрибуції, на кшталт, Categories for the Description of Works of Art (CDWA)¹ чи Object ID².

У підсумку варто додати, що викладене в нашій роботі дозволяє по-новому оцінити ідею оцифрування історико-культурного спадку як складової державно-управлінської стратегії розвитку української пам'яткоохоронної галузі, адже сучасне бачення механізмів збереження цих об'єктів, порівняно з більш усталеними, зазнало кардинальних змін. Причини цього треба шукати не тільки у великому засиллі не життєздатних для сучасних реалій норм у пам'яткоохоронному законодавстві, але й у неоголошеній війні українському культурному спадку, що стала мішенню російського ідеологічного нарративу. Вищезазначені умови й без цього ускладнюють розвиток означеної сфери. Утім, зважаючи на ті зворушення політичного, правового (чи ще якогось) характеру, що мають місце в окремих регіонах нашої країни станом натеper, новітнього відтінку набувають питання, які стосуються української державності, що дозволяють сьогодні говорити про цифровізацію сфери культури як про вкрай потрібний крок не тільки для сприяння інтернаціоналізації вітчизняної культурної спадщини, але й для остаточної інтеграції України до цивілізованої євроспільноти.

Список використаних джерел:

- [1] Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації (Розпорядження Кабінету Міністрів України). № 67-р. (2018). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
- [2] Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки (Постанова Кабінету Міністрів України). № 695. (2020). Вилучено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF?find=1&text=%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2#w1_9
- [3] Менська О.А. (2023). Оцифрування об'єктів культурної спадщини як спосіб формування нового цифрового культурного простору України. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXXV Міжнародної науково-практичної конференції*. 7 серпня 2023 р. м. Стамбул, Туреччина. ГО «ВАДНД» (с. 59-67). doi: <https://doi.org/10.52058/35>
- [4] Загальна декларація про культурне різноманіття (UNESCO Doc. 31C / Res 25, Annex 1). (2001). Вилучено з <https://www.unesco.org/en/culture>
- [5] Memory of the World Programme. UNESCO. <https://www.unesco.org/en/memory-world/about>

¹ Categories for the Description of Works of Art (Категорії для опису творів мистецтва) описують вміст мистецьких баз даних, формулюючи концептуальну основу для опису та доступу до інформації про твори мистецтва, архітектуру, іншу матеріальну культуру, групи та колекції творів, а також пов'язані зображення. Невелика підмножина категорій вважається основною, оскільки вона містить мінімальну інформацію, необхідну для ідентифікації та опису твору. Вилучено з https://www.getty.edu/research/publications/electronic_publications/cdwa/

² Object ID - ОБЛІКОВА ІДЕНТИФІКАЦІЙНА КАРТКА ПРЕДМЕТА – це міжнародний стандарт опису предметів мистецтва, антикваріату і старожитностей. Вона була підготована у співпраці музеїв, організацій, що займаються культурною спадщиною, поліції, митних служб, торговців предметами мистецтва та антикваріату, оцінювачів та страхових компаній. Він встановлює стандартизовану процедуру документування та опису колекцій археологічних, культурних і мистецьких об'єктів, полегшуючи ідентифікацію цих об'єктів. Стандартизований опис може допомогти у їх відновленні в разі втрати. Ідентифікатор об'єкта був визнаний у всьому світі як необхідний і ефективний інструмент під час інвентаризації колекцій. Вилучено з https://icom.museum/wp-content/uploads/2020/12/ObjectID_ukrainian.pdf

- [6] *Recommendation concerning the preservation of, and access to, documentary heritage including in digital form*. 17 November 2015. Paris, France. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-preservation-and-access-documentary-heritage-including-digital-form?hub=66535>
- [7] Магдалена Пасіковська-Шнасс. (2022). *Дні європейської культурної спадщини. Культурна війна Росії проти України*. ДСЄП | Дослідницька служба Європейського парламенту. Вилучено з [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733650/EPRS_BRI\(2022\)733650_XL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733650/EPRS_BRI(2022)733650_XL.pdf)
- [8] Менська О.А. (2019). Роль закладів культури в збереженні та популяризації культурної спадщини (соціально-правовий аспект). *Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів*. Четверта Всеукраїнська науково-практична конференція. м. Одеса, 12 квітня 2019 р. ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Центр соціально-політичних досліджень «Politicus», 2019. (с. 123-128).